

BALADA

Balada je epický žánr so smutným, až pochmúrnym dejom, ktorý má tragický záver. Dej má značne zhustený, stručný a udáva sa iba náznakmi. Príčina konfliktov sa iba naznačuje. Dej balady má rýchly spád, je priamočiary, udalosti sa iba dotýka, ale bez širšieho vysvetlenia (bez vedľajších epizód). Pre balady je typická aj gradácia, stupňovanie napätia. V baladách často vystupujú rozličné nadprirodzené a záhrobné bytosti, personifikované prírodné javy, umrlci, strašidlá a pod. Hrdinom býva človek, ktorý sa nejakým spôsobom previnil. Za previnenie ho stihne krutý trest.

Časté sú opakovacie štylistické figúry (anafora, epifora, epanastrofa, symploké, epizeuxa), refrény a hyperboly.

Ľudová balada je najkratším epickým žánrom, jej rozsah sa pohybuje pribl. od 20 do 120 veršov. Pôvodne existovala iba vo forme spevu. Vyskytujú sa v nej predovšetkým tieto tematické kontrasty: láska a nenávisť medzi príbuznými, vernosť a nevera, žiarlivosť, manželstvo a jeho rozbitie, vynútené manželstvo, oddelenie milencov od seba násilím, spoločenské rozdiely ako prekážka rozvíjania lásky, protiklad medzi chudobnými a bohatými. U jednotlivých národov možno objaviť spoločné témy. V slovenskej balade prevláda sociálny motív nad fantastickým.

V 19. storočí, najmä v období romantizmu, vznikajú umelé balady. Zo slovenských básnikov bol J. Kráľ prvý, ktorý začal tvoriť umelé balady v duchu ľudových. Romantickí básnici často čerpali námety pre svoje balady z ľudových povestí. Okrem J. Kráľa bol v období romantizmu tvorcom najkrajších balád J. Botto.

ČASOMERNÝ PROZODICKÝ SYSTÉM (ČASOMIERA)

Časomerný veršový systém je založený na striedaní dlhých a krátkych slabík, obyčajne bez rýmov.

Základnou časovou jednotkou je móra, ktorá zodpovedá jednej krátkej slabike. Dlhá slabika sa vyslovuje v trvaní dvoch mór. Slabiky sa vo veršoch spájajú do stôp.

Časomiera využíva najčastejšie štyri základné stopy:

trochej (– U),

jamb (U –),

spondej (– –),

daktyl (– U U).

Najznámejšími časomernými veršami sú hexameter (šesťstopový daktylo-spondejský verš) a pentameter (päťstopový daktylský verš). Striedanie hexametra s pentametrom vytvára tzv. elegické distichon.

Podľa vzoru antickej poézie sa časomerný prozodický systém využíval v období klasicizmu aj v slovenskej poézii. V najväčšej miere našiel uplatnenie v tvorbe J. Hollého. (Časomieru využil aj J. Kollár v *Předpěve Slávy dcery* napísanej po česky.) Časomiera je však v rozpore s prirodzenými zvukovými vlastnosťami slovenčiny, preto sa v slovenskej poézii natrvalo neuplatnila.

Aj zde leží zem ta, před okem mým slzy roním,

- u ul- - l- u ul- - l-u ul--

někdy kolečka, nyní národu mého rakev.

- u ul-u ul-- u ul- u ul-

(J. Kollár. *Slávy dcera*)

DRÁMA - přítomný čas

Dráma je jedným zo základných druhov umeleckej literatúry popri lyrike a epike. - *dej*

Základným znakom drámy je neprítomnosť rozprávača. Dramatické žánre sú určené na scénickú realizáciu (existujú i tzv. knižné drámy, ktoré buď neboli určené na javiskové predvádzanie, alebo sú z rozličných príčin na takéto predvádzanie nevhodné).

Základ drámy tvoria dialógy a monológy. Bývajú veršované i neveršované. Dialóg je rozhovor medzi dvoma alebo i viacerými postavami (odpoveď, resp. prehovor jednej z postáv dialógu sa nazýva replika). Monológ je prehovor jednej postavy na scéne, je to spôsob zobrazenia vnútorných pocitov a myšlienok hrdinu v dráme. Divák prijíma tento spôsob rozprávania postavy samej pre seba ako konvenciu, pretože v skutočnom živote sa takéto rozprávanie človeka k sebe a so sebou obvykle nerealizuje nahlas alebo sa považuje za nenormálne.

Autor svoju predstavu o mieste deja i o konaní a pohybe postáv naznačuje v autorskom komentári alebo v tzv. scénických poznámkach (text v zátvorkách, obvykle sa od dialógov a monológov odlišuje i typom písma).

Dramatické literárne dielo, ktoré je vhodné na divadelné predvádzanie, sa nazýva divadelná hra. -> inscenácia

• nemajú dialóg
• nemajú dej

3) nemajú dramatickú textu.

a) dejová, myšlienky
ly dialóg

c) scénické poznámky

↳ každý opís

Dráma nemá možnosť zobrazovať udalosti zo života človeka v celej ich šírke. Podáva len isté výseky udalostí zo života ľudí, a preto musí mať premyslenú vnútornú výstavbu – kompozíciu. Vonkajšiu výstavbu drámy charakterizuje jej členenie na dejstvá a výstupy (výstupy sa niekedy ešte členia na obrazy).

Základné žánre dramatického literárneho druhu sú tragédia, komédia (veselohra) a činohra.

TRAGÉDIA

Tragédia je jedným z hlavných dramatických žánrov. Vznikla v antickom Grécku, jej pôvod sa odvodzuje od náboženských slávností na počesť boha vína Dionýza. Veľký rozmach zaznamenala tragédia v období renesancie (najmä v dramatickej tvorbe W. Shakespeara). Významným obdobím vo vývine tragédie bol klasicizmus (vtedy sa zaviedol aj zákon o troch jednotách v tragédii: jednota deja, jednota miesta a jednota času).

Od antických čias po súčasnosť prekonala tragédia veľké zmeny. Zachovala si však základný znak – jej hrdina hynie v boji s nepriateľskými silami (v antickej tragédii predstavujú nepriateľské sily bohovia a osud, v neskorších dobách sú to najmä ľudské vášne, spoločenský útlak a pod.).

Klasická tragédia má záväznú kompozíciu, pozostávajúcu z piatich častí:

1. expozícia.
2. kolízia.
3. kríza.
4. peripetia.
5. katastrofa.

Takéto obsahové členenie často zodpovedalo aj formálnemu členeniu na dejstvá, tragédia mala obyčajne päť dejstiev.

Expozícia (úvodná časť) uvádza diváka do čias a prostredia deja, oboznamuje ho s hlavnými predstaviteľmi: kolíziu (zauzľovanie deja, zápletku) tvorí udalosť s rozhodujúcim vplyvom na vývin a priebeh deja; krízu (vyvrcholenie) predstavuje dejová situácia, v ktorej sa realizuje konflikt s rozhodujúcou zrážkou medzi hlavnými postavami deja; peripetiu tvorí rozuzlenie alebo nečakaný dejový obrat a katastrofu tragické riešenie konfliktu.

Pôvodnú klasickú tragédiu postupne nahradila činohra.

V slovenskej literatúre sa o klasickú tragédiu pokúsil P. O. Hviezdoslav (*Herodes a Herodias*).

KOMÉDIA (VESELOHRA)

Komédia alebo veselohra je popri tragédii druhý hlavný žánr drámy. Zobrazuje sa v nej smiešnosť, komickosť a nezmyselnosť niektorých stránok ľudského života. Ostrie jej humoru je zacielené hlavne na negatívne rysy ľudských charakterov, prípadne na záporné javy spoločenského života. Najčastejším prostriedkom na vyvolávanie smiechu je zobrazenie malicherných sporov medzi ľuďmi. Autori komédií obvykle reagujú na problémy svojej súčasnosti. Komédia je preto významným prostriedkom boja proti zlu.

Autorov zosmiešňujúci postoj k zobrazovanej skutočnosti môže v komédii nadobudnúť rozličný stupeň: humorný (zhovievavo úsmevný), ironický, sarkastický (výsmešný), satirický (výsmech sa v ňom spája s útočnosťou a úplným odmietnutím zosmiešneného javu).

Ak sa komickosť orientuje v prevažnej miere na charaktery, hovoríme o komédii charakterovej, ak sa orientuje na situácie, vzniká komédia situčná.

V slovenskej literatúre medzi najvýznamnejších tvorcov veselohier patria J. Chalupka, J. Palárik, J. G. Tajovský a I. Stodola.

ČINOHRA

Činohra (označuje sa aj ako dráma alebo hra) vznikla miešaním prvkov tragédie a komédie v 18. a 19. storočí. Činohra má viac čít tragédie ako komédie, lebo je vcelku vážna, avšak jej zakončenie nie je tragické. Činohra sa od tragédie odlišuje aj tým, že nemá takú presnú výstavbu. V činohre sa zobrazujú vážne a aktuálne spoločenské problémy. Hrdinami činohry sa stávajú ľudia bežného života. Rozpory medzi nimi síce vyúsťujú do zrážok, ale tieto na rozdiel od tragédie nenadobúdajú bezvýchodiskové tragické podoby. Jazyk činohry nebýva veršovaný.

Niekedy sa podľa spracovania témy rozlišujú drámy spoločenské, historické, sociálne, satirické.

V súčasnosti sa termín činohra používa i na označenie celej slovesnej dramatickej produkcie, keď sa táto chce odlišiť od hudobných dramatických foriem (napr. opery, operety).

V období realizmu bol typickým predstaviteľom činohry J. G. Tajovský (*Statky-zmätky. Tma. Hriech*).